

УДК 027.021 : [378.6 : 615.1](091)

Історичні аспекти становлення бібліотеки Харківського фармацевтичного інституту в довоєнні та повоєнні роки (1940-50 рр.)

Гавриш Наталія Борисівна,

Директор Наукової бібліотеки Національного фармацевтичного університету

Анотація. У статті висвітлено історичні аспекти становлення бібліотеки Харківського фармацевтичного інституту в довоєнні та повоєнні роки, в період 1940-50 рр.

Ключові слова: Бібліотека Харківського фармацевтичного інституту, Національний фармацевтичний університет, Кац Євгенія Давидівна, бібліотечний фонд

Historical aspects of the formation of the library of the Kharkiv Pharmaceutical Institute in the pre-war and post-war years (1940-50)

Gavrysh Natalia Borysivna,

Director of the Scientific Library of the National University of Pharmacy

Abstract. The historical aspects of the formation of the library of the Kharkov Pharmaceutical Institute in the pre-war and post-war years during the 1940-50s are covered.

Keywords: Library of Kharkiv Institute of Pharmacy, National University of Pharmacy, Kats Yevheniia Davydivna, library fund

Сторічна історія Наукової бібліотеки Національного фармацевтичного університету тісно пов'язана із історією *alma mater*, що розпочалась 10 вересня 1921 р. – з моменту створення єдиного в Україні Харківського хіміко-фармацевтичного інституту.

Особливої уваги заслуговує довоєнний та повоєнний період роботи бібліотеки. Це період безперервної боротьби за виживання, інтенсивний пошук фахової літератури, відчайдушні спроби покращити умови праці для читачів та співробітників.

В довоєнний період, час становлення і час подолання чималих труднощів, бібліотеку ХФІ очолювала Кац Євгенія Давидівна (починаючи із 1934 по 1950 рр.). Її зусилля були спрямовані на створення довідкового апарату на бібліотечний фонд- алфавітний та систематичний каталоги.

Напередодні Другої світової війни в 1939 р. в інституті запроваджено новий навчальний план із 4-річним строком навчання. У ХФІ з викладацьким

складом 62 особи працювало 16 кафедр, а на чотирьох курсах здобували професію провізора близько 600 студентів. На кафедрах виконували наукові дослідження аспіранти, серед них Борисюк Ю. Г., Бердичевський Е. Г., Генгринович А. І., Казарновський Л. С., Редько А. Л., Цвейбах Е. І., що захистили свої дисертації на звання кандидата фармацевтичних наук в 1939-1940 рр. та надали свої наукові праці до бібліотечного фонду. Всього за період з 1928 по 1940 рр. бібліотека обслужила 1700 користувачів.

На початку осені 1941 року фашисти окупували більшу частину території України, їхні погляди спрямувалися на найбільше місто східного регіону – Харків, що був значним науковим та освітнім осередком. Розуміючи, що відстояти місто практично неможливо, намагаючись зберегти зосереджений в ньому промисловий та науковий потенціал, з 2 вересня по 20 жовтня 1941 року розпочато евакуацію Харкова.

Викладачів та студентів на чолі з директором ХФІ доцентом Ю. Г. Борисюком було евакуйовано до м. Семипалатинська Казахської РСР. Однак, частина співробітників ХФІ опинилася в різних містах Казахстану, Новосибірської області, Алтайського краю та інших регіонах країни. Зокрема, бібліотекарі та завідувачка бібліотекою Кац Євгенія Давидівна працювали регистраторами у м. Омську.

До Семипалатинська було відправлено значну частину майна інституту: оптичні та вимірювальні прилади, хімічне обладнання, а також частину бібліотечного фонду – найбільш цінні наукові видання, підручники зі спеціальних дисциплін. Але 70% фонду бібліотеки залишилось в окупованому Харкові.

Серед небагатьох співробітників інституту, які не покинули місто, був професор М. П. Красовський, який під час німецької окупації наглядав за будинком ХФІ по вул. Мельникова, 12 (нині вул. Куликівська, 12). Уже в перші дні окупації велику частину майна інституту було розкрадено, кілька разів німецьке командування видавало наказ про звільнення будинку від майна інституту, маючи намір розмістити там військовий шпиталь, але після

наполегливих клопотань М. П. Красовського припиняло виселення. Починаючи з квітня 1943 року, фашисти стали частіше грабувати інститут та вивозити меблі, лабораторні столи та не минали стороною мародери бібліотечний фонд – підручники брали на паливо.

Та все ж зусиллями професора М. П. Красовського вдалося зберегти значну частину майна інституту та врятовано значну частину фонду наукової літератури бібліотеки ХФІ, в якій була зібрана унікальна спеціальна література, частково збереглася студентська бібліотека з усіх дисциплін. В доповідній записці в. о. директора ХФІ М. П. Красовського Народному комісару відділу охорони здоров'я І. І. Овсієнко про становище бібліотеки вузу після визволення міста від німецько-фашистських загарбників сказано:

n.8 «Научная библиотека лежит в шкафах, в сухом помещении, защищена от снега. Лежит в хаотическом беспорядке, так как ее сложили во вскрытие от немцев. Перевезти ее в Институт я не решаюсь, ибо в помещении библиотеки Института нет окон, а с другой стороны крыши над библиотекой нет...»

n.9. Библиотека студенческая для спасения от гибели мною перенесена из подвального помещения, где она была два года, в первый этаж. Книги лежат на полу, но сухо, чисто, разложены по дисциплинам, в порядке».

Відповідно до наказу Всесоюзного комітету у справах вищої школи РНК та НКОЗ СРСР № 55/124 від 22 лютого 1944 року Харківський фармінститут відновив свою роботу в м. Харкові з 5 березня 1944 року.

22 серпня 1944 року до Харкова із евакуації повернулася завідувачка бібліотекою Кац Е. Д. З її допомогою бібліотека долучилась до освітнього процесу інституту. Євгенія Давидівна зробила інвентаризацію, впорядкувала весь бібліотечний фонд та здійснила видачу підручників 260 студентам на 1944/45 навчальний рік. Всі бібліотечні процеси – комплектування, обробка літератури, формування каталогів, обслуговування читачів – виконувалися жіночими тендітними руками Євгенії Давидівни. Складно було в зимовий період, оскільки не функціонувала система опалення.

З 24 тисяч томів навчальної та наукової літератури довоєнного бібліотечного фонду вдалося зберегти лише 12 тисяч примірників, однак багато з них виявились пошкодженими, оскільки в період окупації зберігалися в сирому підвалному приміщенні. Відзначалася велика нестача підручників з ботаніки, органічної, фармацевтичної, аналітичної хімії, фармакогнозії, технології лікарських форм, потреба в яких забезпечувалась бібліотекою ХФІ на 30-40%.

Завдяки зусиллям директора ХФІ доцента Борисюка Ю. Г, професора М. П. Красовського та завідувачки бібліотекою Кац Є. Д. під час Другої світової війни вдалось зберегти для нашадків колекцію періодичних видань ‘Archiv der Pharmacie’ Німецького фармацевтичного товариства за сторічний період (1842-1942 pp.); колекцію за 70 років ‘Jahresbericht der Pharmacie’, виконану старонімецьким готичним шрифтом; колекцію ‘Pharmaceutische Zeitschrift für Russland’, видавцем якої було Петербурзьке фармацевтичне товариство; перші наукові журнали з аналітичної хімії ‘Zeitschrift fur analytische chemie’ (1928-1941 pp.) та ін.

Основу фонду повоєнної бібліотеки ХФІ становила література з фармації та суміжних наук. В цей час надійшли до фонду перші повоєнні підручники викладачів ХФІ – «Технология лекарственных форм» професора Шубіна С. Ф., що був перевиданий за редакцією В. Г. Колокова (1948 р.), професора О. С. Смирнової «Латинский язык для фармацевтических институтов» та перші повоєнні дисертації науковців інституту Макаревич-Гальперіна Л. М., Сало Д. П., Чаговець Р. К. та ін.

У 1945/1946 навчальному році бібліотека ХФІ працювала уже в більш сприятливих умовах, ніж у попередньому: в зимовий період будинок опалювався, було виділено нове приміщення та встановлено стелажі та деякі меблі. Кількість користувачів збільшилась до 600.

Керівництво інституту високо оцінювало діяльність бібліотеки і 5 грудня 1948 року Кац Євгенію Давидівну відзначено подякою за її самовіддану працю. Євгенія Давидівна завідувала бібліотекою ХФІ до 3 січня

1950 року, а потім продовжувала працювати в бібліотеці бібліотекарем до 16 січня 1956 року. Ветерани нашого ЗВО згадують її як добру, уважну, освічену людину та високопрофесійного фахівця.

Слава і пошана жінці, якій випала дуже велика і нелегка робота по відновленню та упорядкуванню бібліотечного фонду після Другої світової війни.

Спливали роки – зростав і один з найважливіших підрозділів інституту: маленька бібліотека в одній кімнатці із земляною підлогою і з малочисельним штатом перетворилася на потужну сучасну Наукову бібліотеку НФаУ.

Література

1. Alma mater : історія століття : Десять десятиріч в історії ХФІ – НФаУ / за заг.ред. В. П. Черних. – Харків : Золоті сторінки, 2021. – 756 с.
2. Історія Національного фармацевтичного університету: люди, події, факти / за заг. ред. В. П. Черних. – Х. : НФаУ : Золоті сторінки, 2005. – 624 с.
3. К истории Харьковского государственного фармацевтического университета / М-во здравоохранения УССР. – Х.: ХФИ, 1970. – 182 с